

Potonji način izražavanja vanjske posvojnosti ima znatno uže uporabno područje i pojavljuje se samo pri izricanju neotuđive posvojnosti s glagolima tjelesnog dodira, glagolima gledanja i glagolima za izricanje stanja u kojem je posjedovano dio tijela gdje nastaje bol. Iako se akuzativni vanjski posjednici u određenoj mjeri poklapaju s dativnima, posjednik u akuzativu izravni je objekt sa semantičkom ulogom trpitelja te kao takav ističe najviši stupanj uključenosti posjednika u radnju.

B. Kuna dokazuje kako hrvatski jezik obiluje raznim sredstvima za izricanje predikatne i vanjske posvojnosti, koja se intuitivno jasno određuju, ali daleko teže lingvistički opisuju. Ipak, može se sa sigurnošću reći da je autor ovom knjigom uspio dati sveobuhvatan i detaljan prikaz izražavanja posvojnih odnosa u hrvatskoj, s posebnim naglaskom na vanjsku posvojnost, koja dosad nije opisivana.

Knjiga B. Kune pisana je na pristupačan, tečan i jednostavan način te je stoga iznimno korisno štivo ne samo za jezikoslovne stručnjake i studente kroatistike već i za sve ostale jezične entuzijaste.

Osobito je vrijedan doprinos ove knjige u tome što na mnogim mjestima ispravlja i pobliže objašnjava netočne ili nepotpune tvrdnje iznesene u postojećim hrvatskim gramatikama i jezičnim priručnicima, a primjeri i jezična građa stvarni su - uzeti su iz korpusa Hrvatske jezične riznice, iz raznih novina i časopisa te s Hrvatskoga radija. Vrlo je vrijedno nastojanje da se pri jezičnoj analizi uvažavaju i pojavnosti prisutne u suvremenom razgovornom jeziku, a osobita je prednost ove knjige što, za razliku od mnogih djela jezikoslovne literature, ne zaobilazi područje usvajanja jezika kod djece, koje je bitan čimbenik u tumačenju jezičnih pojava.

Irena Zovko Dinković

OSJETILNI PRAGMEMI I PRAGMAFRAZEMI U HRVATSKOM I POLJSKOM JEZIKU

Neda Pintarić
**PRAGMATIČNI SVIJET OSJETILNOSTI:
POLJSKO-HRVATSKA KOMPARATIVNA STUDIJA**

Zagreb, FF press, 2010.

U svojoj knjizi *Pragmemi u komunikaciji* (Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta 2002.) Neda Pintarić definira pragmatiku kao znanost o multikodovima, prikazuje njezin razvoj i strukturiranje, a u središnjem dijelu bavi se pragmemima – najmanjim jedinicama

u pragmatičkom opisu, koji odgovaraju leksemima u jeziku, dok većim jedinicama odgovaraju pragmafrazemi iskazivani usporedbama i frazemima s pragmatičnom sastavnicom, uz uključivanje govornih činova pa i diskurza kao razgovornoga teksta. Ovakve teoretske postavke autori-

ca primjenjuje i u svojoj novoj knjizi, *Pragmatični svijet osjetilnosti*, u kojoj se ograničila na pragme i pragmafrazeme iskazivane našim osjetilima.

Autorica spominje postojanje termina *pragmatika* i *pragmalingvistika* te ih nastoji razlikovati. Pragmatiku je već ranije definirala široko, kao znanost o svim kodovima koji sudjeluju u komunikaciji, dok shvaćanje pragmalingvistike suzuje samo na jezični kod.

Dok su u *Pragmemima u komunikaciji* bila obrađena tri tipa pragme – kulturološki, emotivni i automatizirani – u novoj knjizi, čiji podnaslov upućuje na teorijsko-metodološki okvir pristupa, Neda Pintarić podastire rezultate svojih kontrastivnih istraživanja više tipova osjetilnih pragme i pragmafrazema u hrvatskom i poljskom jeziku. Knjiga okuplja već objavljene (pretežno u inozemnim časopisima i zbornicima), ali za ovo izdanje donekle izmijenjene članke, koji na taj način postaju dostupni široj zainteresiranoj publici. Za hrvatski je to jezik prva monografija koja se bavi temom jezičnog izražavanja osjeta.

I ovdje autorica naglašava da svi leksemi nisu ujedno i pragme, već da su to samo oni koji „u komunikaciji dobivaju novo, pragmatičko značenje emotivnosti, modalnosti, ikoničnosti, kvalifikacije i kvantifikacije” (str. 54), odnosno oni koji emotivno mogu biti neutralni „ali u sebi sadrže gestovni opis” (str. 32). Kako u kontekstu vrlo često i denotativni leksemi dobivaju gore navedena značenja „semantičkih pojačivača”, broj je pragme – uključimo li i žargone – zapravo neograničen (str. 137).

Knjiga se sastoji od *Uvoda*, sedam poglavlja posvećenih pojedinim tipovima

pragme, *Zaključnih razmatranja*, popisa literature s dvjestotinjak bibliografskih jedinica, kazala pojmova, kazala autora i biografske bilješke o autorici.

Budući da je *Pragmatični svijet osjetilnosti* svojevrsan nastavak prve knjige, u *Uvodu* (str. 13-20) je bio dostatan samo kratak prikaz procesa „ujezičavanja” svijeta, tj. razvoja ekstra- i paralingvističkih znakova u komunikaciji i procesa transformacije neverbalnog (gestovnog) u verbalni kod, koji su nadopunjeni informacijama o osjetilnosti (osjetima i osjetilima) te o trima tipovima percepcije: ekstra-, intra- i propriocepciju. I ovdje i u prikazu pojedinih tipova pragme autorica iznova naglašava njihovu kulturološku i društvenu dimenziju te genetsku uvjetovanost.

Osnova za slijed poglavlja u knjizi bio je informacijski kapacitet pojedinih osjetila. Budući da oko ima najveći kapacitet, njime dobivamo oko 80 % informacija, prvo je poglavlje (str. 21-45) posvećeno vizualnim pragmemima. Oni se kao i ostali tipovi pragme i pragmafrazema dijele na neverbalne (ekstra- i paralingvističke) i verbalne. U neverbalne – koji su u oba jezika manje zastupljeni – ubrajaju se oni koji se izražavaju pokretom i eventualnim popratnim opisom riječima (npr. kolutanje očima) i oni izraženi gestom i paralingvističkim zvukovnim znakovima (npr. mrmljanje). Među verbalnima tematiziraju se pragme kojima se opisuju pogled, a analiziraju se prema gramatičkoj građi (imenički, pridjevni, glagolski leksemi i pragme te vizualne sintagme / kolokacije i pragmafrazemi). Iako je težište knjige – kao što se i u podnaslovu ističe – na kontrastiranju hrvatske i poljske građe, u analizu vizuala uključen je i

engleski jezik, što daje uvid u izražajne mogućnosti i jednoga neslavenskog i analitičkog jezika.

Među vizuale ubrajaju se i pragmemi i pragmafrazemi boja, jer „boje doživljavamo zahvaljujući mogućnosti oka da prima svjetlost” (str. 43). Ti se pragmemi javljaju kao leksemi (*šarati*), usporedbe (*crven k'o rak*) i pragmafrazemi (*crno na bijelo*). Zanimljivo je koje se sve boje javljaju u ovoj funkciji – uz bijelu, crnu, crvenu, zelenu, plavu i žutu tu su još i siva, rumena, rujna, ružičasta i ljubičasta.

I prostor i kretanje njime mogu se doživljavati vizualno (*hodati amo-tamo*), a to vrijedi i za izražavanje nekih aspekata moralnosti (npr. teritorij kao vlasništvo) i vremena. Spacijali se iskazuju neverbalnim i verbalnim sredstvima (leksemima i frazemima neutralna značenja), koja su dio spacijalnoga koda ili prostornog jezika (str. 57).

Među auditivnim se pragmemima razlikuju ekstralingvistički (npr. geste slabe čujnosti ili odbijanja slušanja), paralingvistički (npr. onomatopejske riječi) i verbalni znakovi. Potonji mogu imati izravno (*vikati*) ili preneseno značenje (*imati sluha za što*) ili su pak bez leksičkog ali s dodatnim pragmatičkim značenjem (npr. *čuj* kao signal za pojačavanje ili skretanje pažnje na sljedeći iskaz). Posebna su potpoglavlja posvećena auditivnim pragmemima i pragmafrazemima s komponentom smijeha i plača. I smijeh i plač sinergijski su pragmemi, jer su povezani s različitim osjetilima i tipovima znakova. Obrađujući pragme smijeha autorica se među ostalim pozabavila njegovim obilježjima u sintagmama i usporedbama, dok klasifikacija pragmafrazema pokazuje da između dvaju jezika po-

stoje velike sličnosti, jer 15 ekvivalentnih i 13 djelomično ekvivalentnih stoji prema 7 neekvivalentnih jedinica. Osobito je zanimljivo potpoglavlje *Auditivni pragmemi i pragmafrazemi s komponentom plač (plac)* jer među ostalim tematizira i plač u književnosti uzimajući iz hrvatskog korpusa Gundulićeve *Suze*, Ujevićeve *Jadikovku* i Vitezovićevu lamentaciju *Plorantis Croatiae*, a iz poljskoga *Żalopojke* Jana Kochanowskoga. Književnost bi bez sumnje bila dobar izvor građe i za ostale tipove (ne samo) pragme, pa se nadamo da će ova kratka analiza potaknuti na nova – ne nužno kontrastivna – leksikološka/kulturološka istraživanja.

Taktilnim je pragmemima i pragmafrazemima posvećeno treće poglavlje. Dodir se može izražavati nesvjesnim i svjesnim pokretima, tj. gestama-signalima (npr. dodir jezikom – *oblizivanje: oblizywanie*), gestama-simbolima (emotivi) (npr. dodir s objema rukama – *grljenje: obejmowanie*) ili gestama-kulturemima (npr. kucanje na vrata : *pukanie*). Taktilni se pragmemi iskazuju raznim vrstama riječi – imenicama (*dodir : dotykanie*), glagolima (*dodirnuti : dotykać*), pridjevima (*tvrd : twardy*) i uzvicima (*kuc-kuc : puk-puk*).

U poglavlju o olfaktornim pragmemima autorica navodi da se u hrvatskom opozicija primanje i odašiljanje mirisa izražava istim glagolima – *mirisati i mirišati*. Kao i ostali osjeti, tako se i mirisi i njihov doživljaj može označavati gestama, neartikuliranim zvukovima (*a pci(ha) : a psik*), artikuliranim usklikima (*šmrc-šmrc: snif-snif*) i verbalno. Zanimljivo je npr. da u oba jezika, osobito u žargonima, postoji mnoštvo leksičkih pragme nosa, koji su negativno obilježeni, npr. *paprika, kljuka, surla : kinol, kluka, nochal*.

Tim se leksemima označava čovjekov izgled i ponašanje. Uz veći broj ekvivalentnih i djelomično ekvivalentnih pragmafrazema s komponentom *nos* – koji su također negativno obilježeni – za poljski je navedeno 13, a za hrvatski samo 3 jedinice bez ekvivalencije.

U strukturi verbalnih gustativnih pragmafrazema često se javljaju leksemi za označavanje začina (npr. *masło, łoj, papar, sol : masło, łój, pieprz, sól*) ili gustativnih osjeta (npr. *slatko, slano : słodkie, słone*). Iako i u ovom području između hrvatskog i poljskog postoji visok stupanj preklapanja, ima i zanimljivih razlika u komponentama – primjerice i cijena (*słona cena*) i vic (*słony kawał*) u poljskom su slani, dok su u hrvatskom papreni i masni.

U šestom poglavlju prikazuju se proprioceptivni pragmemi i pragmafrazemi. Osjeti koji nemaju „svoje” osjetilo, „nego ih osjećamo difuzno u organizmu te na njegovoj površini” (str. 139) nazivaju se proprioceptivnima. Oni se mogu osjećati na koži (ekstrareptori), biti povezani s kretanjem (kinemareptori) ili s unutarnjim organima (intrareptori). Od ekstrareptornih pragmemata brojni su oni koji se odnose na izgled kože (npr. *hrapawa : chropawa, svijetła : jasna, suha : wyschła*), a od pragmafrazema – oni s komponentom *koža* (31 jedinica). I ovdje se pokazuje da uz ekvivalentne (npr. *pilnować swej własnej skóry : čuvati svoju (vlastitu) kožu*), postoje djelomično ekvivalentni (*czuć się w swojej skórze : osjećati se dobro u svojoj koži*) i neekvivalentni pragmafrazemi (*dzielić skórę na niedźwiedziu – praviti ražanj, a zec je u šumi*).

Kinemareptivni se pragmemi i pragmafrazemi preneseno izriču i osjećaju

pomoću leksema mišića, zglobova i unutarnjeg uha, kojima se opisuju različita emotivna stanja, primjerice ošamućenost, osjećaj opijenosti i sl. Detaljnije su opisani pragmemi i pragmafrazemi grča, koji se povezuju s očajem, žalošću i ljutnjom.

Intrareptivni se pragmemi i pragmafrazemi odnose na „osjete koji se odvijaju unutar organizma i ne možemo njima vladati” (str. 148). Kao njihove komponente javljaju se različiti organi čovjekova ili životinjskoga tijela. Kako je centralni organ za te osjete srce, ne čudi što je u oba jezika leksem *srce* poliseman, pa se u hrvatskim rječnicima za njega može naći 7, a u poljskim 10 značenja. Pragmafrazemi s komponentom *srce* mogu se tako svrstati u semantička polja za označavanje pozitivnih emocija – bliskost (*(ktoś) bliski (czyjemuś) sercu : drag srcu, prirastao srcu*), iskrenost/dobrota (*szczerze serce : otvoreno srce*), zadovoljstvo/smirenost/radost (*ciepło komuś koło serca : toplo je komu oko srca*), ljubav/nježnost/osjećajnost (*coś napełnia czyjeś serce : nešto komu ispunjava srce*), darežljivost (*dawać coś od serca : davati što od srca*), strpljivost/dobra volja (*mieć serce dla kogoś : imati strpljenja i ljubavi za koga*), srdačnost (*okazywać serce : biti srdačan, pokazivati osjećaje*) i privrženost/emotivna povezanost (*sercem być przy kimś : moje srce je uz koga*). Negativno pak značenje takvih izraza čini ih članovima polja za neugodno iznenađenje/šok (*dostać ataku serca z powodu kogoś/czegoś : srčani napadaj (dobiti zbog koga/čega)*), žalost (*z bólem serca : u dubokoj boli*), zabrinutost/potištenost (*coś kłuje (kogoś) w serce : nešto pritišće koga*), okrutnost/beščutnost (*kamienne serce : srce od kamena, tvrdo srce*), zavist/jal/ljubomora (*coś kasa serce : nešto koga ždere, netko se*

grize), strah (*serce w kimś zamarło: netko je umro/premro od straha*) i izgubljenost/uznemirenost/potresenost (*skołatane serca : zburnjeno srce, srce ne zna kuda bi*). Pragmafrazemi s komponentom *srce* mogu se osim toga rabiti kao pojačivači (kvantitativni pragmafrazemi), kao sredstvo djelovanja na druge (inicijativni pragmafrazemi), mogu pokazivati karakterne osobine, vjeru u neki događaj (proročanski pragmafrazemi) ili se pak koriste gestama ruke odnosno ta je gesta „sadržana u iskazu dotičnoga pragmafrazema” (str. 150).

Vrlo je zanimljiv i prikaz jezičnih iskaza vremena, koje autorica ubraja u intraceptore. Dijeli ih na one iskazane realnim (npr. *sat*) i individualnim vremenskim komponentama (*čas*). Gramatičkim pragmemima i pragmafrazemima opisuje se semantičko vrijeme (izraženo priložima, zamjenicama, imenicama i glagolima) kao i proksemičko, tj. kulturološko vrijeme.

Sedmo poglavlje govori o subperceptivnim pragmemima i pragmafrazemima, tj. iskazima „kojima nastojimo obilježiti i iskazati pojave izvan nas i naših osjetila” (str. 187). Te se pojmove, koji se nerijetko odnose na posebne sposobnosti (npr. predosjećanje, predviđanje), obično imenuje usporedbom s osjetilima (npr. *vidovnjak vidom spoznaje, uhom naslućuje*), a osjetila se javljaju i kao komponente pragmafrazema (npr. *imati dobar/loš predo-*

sjećaj : mieć dobre/złe przeczucie). Ovi pragmemi najčešće su imenice, glagoli i pridjevi, a pragmafrazemi nerijetko imaju oblik složene rečenice (*imamo predosjećaj da će se nešto dogoditi, nema ni žive duše: nie ma ani żywej duszy*).

U *Zaključnom razmatranju* Neda Pintarić rekapitulira rezultate svojih kontrastivnih istraživanja jednoga leksičkog segmenta poljskog i hrvatskog jezika i konstatira visok stupanj podudaranja, što je uvjetovano genetskom komponentom, dok su razlike odraz društveno-kulturnih okolnosti. U cijeloj se knjizi, što je samo jedna od njezinih vrijednosti, upućuje na kultureme, kulturološki uvjetovane specifičnosti u izražavanju istih komunikacijskih oblika, spomenimo samo glednje u oči sugovorniku različitog spola (str. 22), značenje boja (str. 46, 67), kultureme smijeha (str. 82 i d.), taktilne (str. 105) ili one vezane uz pojam vremena (str. 182).

Pragmatični svijet osjetilnosti Nede Pintarić dobro je strukturirano i čitljivo djelo, čemu među ostalim pridonose sažeci nakon svakoga poglavlja. Ono nudi zanimljive uvide u jedan segment leksičkog fonda poljskog i hrvatskog jezika i pokazuje ono što se u pragmalingvistički orijentiranim istraživanjima uvijek iznova naglašava – jezik je sredstvo čovjekova djelovanja i mnogi se njegovi aspekti mogu opisati tek uzimajući u obzir kontekst upotrebe.

Nada Ivanetić